

Nesessiivirakenteiden subjektimerkinnästä vanhimpien lainsuomennosten kielessä

1. Johdanto

Nykysuomen ns. nesessiiviverbit, joista yleisimmät ovat *täytyä, pitää, tulla* ja kieltolauseissa *tarvita*, poikkeavat taivutukseltaan ja argumenttirakenteeltaan muiden verbien rakenteesta siten, että (eksistentiaalirakenteita lukuun ottamatta) niiden subjekti on genetiivimuotoinen ja verbi on yksipersonainen eikä siis kongruoi persoonassa tai luvussa subjektin kanssa (Hakulinen ym. 2004, 877). Yleiskielessä subjekti on kuitenkin nominatiivi- tai partitiivimuotoinen silloin, jos kyseessä on eksistentiaalirakenne. Esim.:

- 1) *Minun pitää lähteä kotiin*
Subj.-GEN
- 2) *Siellä pitäisi olla kahvitilaisuus / kahvia ja keksejä* (Hakulinen ym. 2004, 877)

Suomen murteissa subjektin nominatiivimuotoisuus esiintyy kuitenkin laajemmin, erityisesti intransitiivisten infinitiivimuotojen kanssa (Laitinen 1992, 11; Itkonen 1979, 79). Genetiivimuotoinen subjekti taas on yleisin, jos tarkoitteena on prototyyppinen agentti, erityisesti persoonapronomini (Laitinen 1992, 271; Ikola-Palomäki-Koitto 1989, 358). Myös vanhassa kirjasuomessa persoonapronominit esiintyvät miltei yksinomaan genetiivimuodossa nesessiivirakenteiden subjekteina (Häkkinen 1994, 347). Esimerkit (Itkonen 1974, 392):

- 3) *Kalikat tarttee olla hyviv väärät* (Urjala)
Subj.-NOM
- 4) *Kun on kasvanut nuoruutensa maalla, pitää toki kirves kädessä pysyä*
Subj.-NOM

Suomen murteiden kohdalla kuva on kuitenkin monimutkaisempi. Kuten Laitinen (1992, 42, 50) esittää, eri murteissa (Etelä-Hämeen murteet, Tornionlaakson murteet, Ruijan ja Vermlannin murteet) alun perin yksipersonainen verbi saattaa kongruoida persoonassa ja luvussa nominatiivimuotoisen subjektin kanssa. Toisissa murteissa (itäiset lounaismurteet, Pohjanmaan savolaiskiilan murteet, Vermlannin murteet) verbi saattaa pysyä yksipersonaisena, vaikka subjekteina voivat esiintyä nominatiivimuotoiset persoonapronominin. Näiden murteiden puhealueet sijaitsevat yleensä ruotsinkielisten alueiden läheisyydessä, ja Laitisen (1992, 42, 50) mukaan ruotsinlähäinen kontaktivaikutus saattaa olla syynä näihin ilmiöihin (ks. myös Saukkonen 1965, 123; Itkonen 1967, 304–305; Kangassalo–Nemvalts–Wande 2003, 157). Esimerkit Tuusulan murteesta (Itkonen 1967, 305):

- 5) *Emäntä piti ottaas sem pois minult* (nominatiivimuotoinen subjekti, infinitiivikomplementti on transitiivinen)
- 6) *Em miä ymmärräm mikä minun on ku miä täyryn aina itkee* (nominatiivimuotoinen subjekti, kongruoiva nesessiiviverbi).

On huomattava, että nesessiiviverbin nominaalijäsenen analysointi subjektiksi on kiistanalaista fennistiikassa. Penttilä (1963, 641) katsoi agentin ja infinitiivikomplementin muodostavan adverbialin, ja Ikola (1971, 29) piti agenttia ja infinitiivikomplementtia upotettuna lauseena, joka on nesessiiviverbin subjekti. Hakulinen ym. (2004, 500–501) kuitenkin katsovat nesessiiviverbin nominaalijäsenen genetiivimuotoiseksi (tai nominatiivimuotoiseksi) subjektiksi.

Yleiskielessä nesessiivirakenteiden objekti on päätteetön, jollei kyseessä on persoonapronomini tai *kuka*, (Hakulinen ym. 2004, 877). Länsimurteissa ja vanhassa kirjasuomessa päätteellinen objekti kuitenkin on tavallinen (Häkkinen 1994, 362–363).

Seuraavassa käsitellään *pitää-* ja *tulla-*verbien genetiivimuotoisten ja nominatiivimuotoisten subjektien vaihtelua Kristoffer Kuninkaan maanlain (KrL) suomennoksissa (Martin maanlainsuomennos, luultavasti kirjoitettu 1580-luvulla (M), Ljungo Tuomaanpojan v. 1601 suomennos (L1) ja Abraham Kollaniuksen v. 1648 suomennos (K1)) ja Maunu Eerikinpojan kaupunginlain (MEL) suomennoksissa (Ljungon, v. 1609 (L2) sekä Kollaniuksen, v. 1648 (K2) – jälkimmäiseen kuuluu myös keskiaikaisen Uplanninlain kirkkokaaren suomennos (UL)). Esittelen sitä mahdollisuutta, että *pitää-*verbin subjektin nominatiivimuotoisuuden ja genetiivimuotoisuuden vaihtelu voidaan selittää Martin ja Ljungon suomennosten kohdalla olettamalla nesessiiviverbin subjektin reanalyysi akkusatiivimuotoiseksi objektiksi.

2. Nesessiivirakenteiden frekvenssiä ja jakaumaa

Viidessä tarkastellussa tekstissä yleisimmät nesessiiviverbit ovat *pitää* ja *tulla*. Maanlainsuomennoksissa *pitää*-tapaukset muodostavat melkein kolme neljäsosaa Martin ja Ljungon suomennoksessa ja hieman enemmän Kollaniuksen suomennoksessa. Nesessiiviverbi *tulla* on marginaalinen Ljungon kaupunginlain suomennoksessa. Kollaniuksen kaupunginlain (ja kirkkokaaren) suomennoksessa *tulla* on yleisempi, nimenomaan Uplanninlain kirkkokaaren osuuden johdosta. Passiiviset infinitiivirakenteet suosivat vahvasti *pitää*-apuverbiä. Molemmat nesessiiviverbit ovat olemassa nykysuomessakin, mutta *tulla* näyttää olevan rajoittunut erityisesti lakikieleen ja samanlaisiin aloihin (Ikola–Palomäki–Koitto 1989, 247–248; Hakanen 1993, 181). Nesessiivisen *pitää*-verbin murrepohja näyttää olevan itäinen, kun taas länsimurteissa verbi kilpailee *täytyä*-verbin kanssa (Laitinen 1992, 39). Aineistossa *tulla*-verbin infinitiivikomplementti on yleensä lyhyt 1. infinitiivi, ja *pitää*-verbin infinitiivikomplementti on 3. infinitiivin instruktiivimuoto. Nykysuomessa *pitää*-verbin infinitiivikomplementti on yleensä lyhyt 1. infinitiivi, 3. infinitiivin instruktiivi esiintyy melkein ainoastaan lounaismurteissa ja on harvinainen sielläkin (Ikola–Palomäki–Koitto 1989, 357).

Taulukko 1. *Pitää*- ja *tulla*-rakenteiden frekvenssiä.

	M	L1	K1	L2	K2
<i>pitää</i> akt.	343	373	393	275	311
<i>pitää</i> pass.	135	149	146	103	125
<i>tulla</i> akt.	162	180	138	17	83
<i>tulla</i> pass.	22	24	15	0	4

Nesessiivinen *täytyy* vaikuttaa olevan erittäin harvinainen: olen löytänyt pelkästään yhden tapauksen Kollaniuksen kaupunginlainsuomennoksesta. Siinä se esiintyy *pitää*-verbin kanssa, ja infinitiivikomplementti onkin *pitää*-apuverbin mukaisesti 3. inf. instruktiivi:

- 7) (Kuninkaan Kaari 10): *Nämä neljäkymmendä Marca täyty ja pitä cadhentoistakymmenen miehen cansa nijldä ulwos arwattaman, jotka syy-päät owat.*
 MEL: *Thesse XL marker aegha ok skulu wtmaetas medh tolff man-nom aff thöm brutliken aer*

Kaikissa lainsuomennoksissa infinitiivikomplementin objekti on yleensä akkusatiivissa tai partitiivissa, mikä olikin tavallista vanhassa kirjasuomessa (Häkkinen 1994, 362–363) ja suomen länsimurteissa (Laitinen 1992, 74).

Muinaisruotsissa deonttiset ilmaukset muodostettiin useimmiten verbin konjunktiiivimuodon tai modaalisen apuverbin avulla. Tavalliset deonttiset apuverbit ovat *scal*, *ma* ja *a* (Ståhle 1958, 1–3; Wendt 1997, 86). Modaaliverbi *scal* näyttää ilmaisevan painavampaa velvollisuutta kuin *a* (Mattson 1933, 27–29), vaikka ero verbien välillä lienee myös murrepohjainen: *scal* on muinaisruotsalaisessa lakikirjallisuudessa yleisin, *a* esiintyy erityisesti Upplandinlaissa ja Östgöotalaissa (Ståhle 1958, 3; Wendt 1997, 88). Verbi *ma* ilmaisee useimmiten normin tai velvollisuuden dispensaatiota positiivisissa lauseissa, ja kieltämistä kieltolauseissa (Mattson 1933, 23; Ståhle 1958, 1–2; Wendt 1997, 88). Nesessiivisen *pitää*-verbin ja muinaisruotsin *scal*, nykyruotsin *ska*-verbin identifikaatio on hyvin tuttu, ja joukon *pitää*-verbin käytön muutoksia on ajateltu johtuvan ruotsinkielisestä mallista – esim. *pitää*-verbin ei-implikaatiivinen käyttö suomen länsimurteissa (Laitinen 1992, 218), länsimurteinen *pitää*-verbin esiintyminen vailla infinitiivikomplementtia (Laitinen 1992, 139–140) ja *pitää*-verbin käyttö futuurisena apuverbinä vanhassa kirjasuomessa (Ikola 1949, 199–205), vaikka itse rakenne on omaperäinen (Laitinen 1992, 117–139). Samaten kuin *pitää*-verbillä, nesessiivisellä *tulla*-verbillä on vastineet lähisukukielissä, vaikka suomen kielen tapauksessa on ajateltu, että ruotsin *tillkoma*-verbin muodostama malli on säädellyt sen kehitystä nesessiivirakenteeksi (Saukkonen 1965, 152; Häkkinen 1993, 220). Maanlainsuomenoksissa vaikuttaakin siltä, että *pitää*-apuverbin lähtömuoto on useimmiten *scal*, *tulla*-verbin lähtömuoto useimmiten *a* t. kolmannen persoonan muoto *aegher*.

3. Nominatiivimuotoiset ja genetiivimuotoiset subjektit

Taulukko 2. Nominatiivimuotoiset ja genetiivimuotoiset subjektit *pitää*-verbin kohdalla.

<i>pitää</i> , akt.	M	L1	K1	L2	K2
Nominatiivi	92	116	74	126	86
Genetiivi	190	201	279	115	212
Muu ¹	61	56	40	34	12

Esimerkit:

- 8) (Perintämisen kaari 12) M: *olkan cadhottanet caiki mitä sekä mies että waimo perimän pitä*
Subj.-NOM

¹ Tähän sisältyvät partitiivimuotoiset subjektit, nollasubjektit ja subjektimuotoja joiden sijamerkintä on epävarma.

- 9) (Perintämisen kaari 21) L1: *nin pitä hänen colmesa kihlakunan*
Subj.-GEN
käräiäs laillisesti sugullens taritzeman, Isän maan isän sugulle, ia äitin
maan äitin sugulle
- 10) (Tahallisen tapon kaari 7) K1: *Eijkä pidhä hänellä*
yhtäkään Rauha päewä mualla oleman, cuin Kirckosa eli Klostarisa
Subj.-PART

Taulukko 3. Nominatiivimuotoiset ja genetiivimuotoiset subjektit *tulla*-verbin kohdalla.

<i>tulla</i> , akt.	M	L1	K1	L2	K2
Nominatiivi	16	28	4	3	3
Genetiivi	137	142	122	11	79
Muu	9	10	12	3	1

Esimerkit:

- 11) (Kuninkaan kaari 6) M: *Ia tule kuningas walans pitä, quin hän wannoi*
Subj.-NOM
Moran kiuen tykönä
- 12) (Maan kaari 25): L1: *lanbodin tule maan isännälle cartanon iällens*
Subj.-GEN
anda parambana ia eij pahembana
- 13) (Valarauhan kaari 21): K1 (nollasubjekti): *Nijn owat he caicki hucut-*
taneet (...) ja tule Rauhatoinna ylihdhe caiken Ruodhin waldacunnan
olla

Nominatiivimuotoisuus on paljon yleisempi *pitää*-verbin kohdalla kuin *tulla*-verbin kohdalla (samaa huomauttaa Pirkko Forsman-Svensson (1992, 56–59) saarnateksteistä ja asetusteksteistä koostuvan korpuksen perusteella) ja myös paljon yleisempi ensimmäisen kahden suomentajan (Marti ja Ljungo) teksteissä kuin Kollaniuksen tekstissä. Ljungon kaupunginlainuomennoksessa nominatiivimuotoisuus vaikuttaa jopa olevan yleensä hieman yleisempi kuin genetiivimuotoisuus – Martin ja Ljungon maanlainuomennoksissa *pitää*-verbin subjekti on merkitty genetiivillä kuitenkin noin kahdessa kolmasosassa tapauksista.

Kiinnostavalta kyllä vaikuttaa, että *pitää*-verbin tapauksessa genetiivimuotoiset subjektit esiintyvät Kollaniuksella yleensä suoran objektin yhteydessä ja nominatiivimuotoiset subjektit objektittomissa lauseissa:

Taulukko 5. Genetiivimuotoiset ja nominatiivimuotoiset subjektit ja suora objekti.

pitää, akt.	M	L1	K1	L2	K2
Gen., objekti	130	125	190	79	127
Nom., objekti	45	66	21	62	22
Gen., ei obj.	60	76	89	36	85
Nom., ei obj.	47	50	53	64	64

Taulukko 6. Objektin läsnäolo ja objektittomuus nominatiivimuotoisten ja genetiivimuotoisten subjektien kohdalla (objekti/ei objekti).

pitää, akt.	M	L1	K1	L2	K2
Nominatiivi	0.96	1.32	0.4	0.97	0.34
Genetiivi	2.17	1.64	2.13	2.19	1.5
Ero	1.21	0.32	1.73	1.22	1.16

Esimerkit:

- 14) (Maan kaari 1) L2: *nijn hänen pitää saman kartanon eli tontin colme*
Subj.-GEN Obj.-AKK
Manantakia rastuas laillisesti yles taridzeman
- 15) (Valarauhan kaari 19) K2: *Ja lähimmäiset Isän Orpanat pitää lapsen,*
Subj.-NOM Obj.-AKK
sekä mitä lapsen tule, haldusansa pitämän
- 16) (Maan kaari 8) M: *Ia siihen quin ne tekeuät pitää heidhän tytymän*
Subj.-GEN
molemin puolin
- 17) (Käräjän kaari 14) L1: *Caicki estehten todistaiat pitää wannoman*
Subj.-NOM
samas käräiäs iosa he todistauat

Martin maanlain-suomennoksessa ja Ljungon kaupunginlain-suomennoksessa voidaan havaita samaa tendenssiä – mutta heikommin. Genetiivimuotoiset subjektit esiintyvät noin kaksi kertaa useammin suoran objektin kanssa kuin ilman sitä; nominatiivimuotoiset subjektit esiintyvät suurin piirtein saman verran suoran objektin kanssa kuin ilman. Ljungon maanlain-suomennoksessa tätä tendenssiä ei ole havaittavissa: genetiivimuotoiset subjektit tosin esiintyvät hieman useammin suorien objektien kanssa kuin ilman, mutta tässä nominatiivimuotoiset subjektit käyttäytyvät melkein samoin. Täten suomen murteissa esiintyvä jakauma, jossa genetiivimuotoiset subjektit ovat useimmiten prototyyppisiä agenteja t. esiintyvät transitiiivilauseissa, nominatiivimuotoiset subjektit ei-prototyyppisiä agenteja t. intransitiiivilauseiden subjekteja, heijastuu vahvasti Kollaniuksen teksteissä, mutta paljon heikommin Martin maanlain-suomennoksessa ja Ljungon kaupunginlain-suomennoksessa. Jakauma ei heijastu nähtävästi lainkaan Ljungon maanlain-suomennoksessa.

Voidaan esittää toinen tekijä, joka säätelee subjektin sijamerkintää Martin maanlainsuomennoksessa, nimittäin sanajärjestys. *Pitää*-verbin genetiivimuotoisen subjektin vaikuttaa esiintyvän etenkin verbillä alkavissa lauseissa, kun subjektilla alkavissa lauseissa nominatiivimuotoiset ja genetiivimuotoiset subjektit esiintyvät noin samalla frekvenssillä.

Taulukko 7. Subjektin sijamerkintä ja sanajärjestys: genetiivimuotoisten ja nominatiivimuotoisten subjektien jakauman² poikkeus (1 = (genetiivi/nominatiivi)). Sanajärjestykset subjekti-verbi ja verbi-subjekti.

<i>pitää</i> , akt.	M	L1	K1	L2	K2
SV	0.42	0.73	1.24	0.97	0.87
VS	1.79	1.23	0.93	1.37	1.09

Tendenssi on vahva Martin maanlainsuomennoksessa mutta paljon heikompi Ljungon maanlainsuomennoksessa. Kollaniuksen maanlainsuomennoksessa suhde vaikuttaa olevan jopa hieman toisinpäin. Ljungon kaupunginlainsuomennoksessa – jossa nominatiivimuotoiset subjektit ovat hieman yleisemmät – tendenssiä ei ole havaittavissa, eikä Kollaniuksen kaupunginlainsuomennoksessakaan. On huomautettava, että itse sanajärjestystä määrää Martin suomennoksessa ruotsinkielinen lähtöteksti. Sanajärjestystyyppi Subjekti-Verbi-Objekti-Infinitiivi esiintyy identtisen ruotsinkielisen lähtömallin vastineena 52 kertaa, jonkin muun mallin vastineena 10 kertaa. Samoin sanajärjestystyyppi Verbi-Subjekti-Objekti-Infinitiivi esiintyy identtisen lähtömallin vastineena 88 kertaa ja jonkin muun lähtömallin vastineena 24 kertaa. Ehkä tämä voidaan selittää arkaismina Martin maanlainsuomennoksessa. Nesessiivisen apuverbin *pitää* uskotaan periytyvän alun perin itsenäisestä intransitiiviverbistä, jota myöhemmässä vaiheessa alettiin käyttää transitiiivisten (merkitykseltään alunperin passiivisten) infinitiivikomplementtien yhteydessä ja lopuksi datiiivigenetiivillä varustetun agenttia merkitsevän adverbiaalinen yhteydessä (Ikola 1959, 49–50; Laitinen 1992, 117). Adverbiaali reanalysoitiin myöhemmin subjektiksi:

19) Työ	<i>pitää</i>	<i>tehdä</i>	
Subj.	V	Inf.	
Työ	<i>pitää</i>	<i>naisten</i>	<i>tehdä</i>
Subj.	V	Adverbiaali	Inf.
Obj.	V	Subj.	Inf.

² Todelliset luvut ovat: M, SV: 53/60, VS:134/36; L1, SV: 71/56, VS: 117/55; K1, SV: 108/23, VS: 161/43; L2, SV: 56/63, VS: 49/39; K2, SV: 84/39, VS: 116/43.

Datiivigenetiivadverbiaali reanalysoitiin myöhemmin *pitää*-verbin subjektiksi ja lauseen alkuperäinen subjekti objektiksi. Kuten Laitinen toteaa (1992, 119), hypoteesi on ongelmallinen siinä, että objektin aiemmasta subjektiluonteesta ei ole merkkiä, paitsi sen nominatiivimuotoisuutta myönteisissä lauseissa. Kuitenkin on houkuttelevaa nähdä yllä mainitussa Martin maanlainosuomennoksen sanajärjestyksessä jälkiä subjektin aikaisemmasta adverbiaalin luonteesta, joka olisi säilynyt adverbiaaleille tyypillisessä asemassa paremmin kuin subjekteille tyypillisessä asemassa, esim. seuraavissa lauseissa:

20) (Valarauhan Kaari 11)

M: *Sen pitä kihlacunnan nimitöxen tietämän jos se sama iollen hän kosti teki hänelle wahingon taicka toinen*

KrL: *Thet scal heredznempd wita huat helder then sami som han hempdis aa giorde gerningen a han eller annar*

21) (Valarauhan Kaari 22)

M: *Kihlacunnan nimitös samas kihlacunnas pitä vlos etzimän, ia tietämän mikä totuus on, sijna asias*

KrL: *Herdez nempd j sama herade scal wtleta oc wita hwat sannast aer om thet maal*

4. Sijapäätteiden jakauma subjektin leksikaalisen luonteen mukaan

Ljungon ja Martin maanlainosuomennoksissa vallitsee erittäin kiinnostava suhde subjektin leksikaalisen kategorian ja sijamerkinnän välillä *pitää*-verbin kohdalla. Monikolliset substantiivit ja demonstratiivipronomit vaikuttavat vahvasti suosivan nominatiivia (toisin kuin monikollinen persoonapronomini), yksikölliset taas genetiiviä. Kuten allaolevat taulukot osoittavat, tätä tendenssiä ei ole nähtävissä *tulla*-verbin kohdalla (jossa genetiiviä suositaan aina) eikä Kollaniuksen maanlainosuomennoksessa.

Taulukko 8. Subjektin leksikaalinen kategoria ja sijamerkintä Martin suomennoksessa.

	<i>pitää</i>		<i>tulla</i>	
	Gen.	Nom.	Gen.	Nom.
<i>ne/nämä</i> (+ N)	0	26	6	1
mon. subst.	2	21	9	3
<i>he</i>	20	0	13	0
<i>se</i>	19	2	8	0
yks. subst.	81	23	61	3
<i>hän</i>	54	0	23	1

Taulukko 9. Subjektin leksikaalinen kategoria ja sijamerkintä Ljungon maanlainsuomennoksessa (taulukkoon ei sisälly marginaalisempia kategorioita kuten relatiivipronominin ja lukusanat).

	pitää		tulla	
	Gen.	Nom.	Gen.	Nom.
<i>ne/nämä (+ N)</i>	2	26	4	3
mon. subst.	3	44	12	10
<i>he</i>	18	2	11	1
<i>se</i>	19	1	6	0
yks. subst.	81	23	61	4
<i>hän</i>	61	2	29	1

Taulukko 10. Subjektin leksikaalinen kategoria ja sijamerkintä Kollaniuksen maanlainsuomennoksessa.

	pitää		tulla	
	Gen.	Nom.	Gen.	Nom.
<i>ne/nämä (+ N)</i>	36	9	10	0
mon. subst.	37	13	11	1
<i>he</i>	9	2	2	0
<i>se</i>	23	4	5	1
yks. subst.	79	5	56	2
<i>hän</i>	60	0	19	0

Esimerkit:

- 22) (Rakentamisen kaari 33)
M: *ia kihlacunnan päemies nimittä heille 12. miestä, iotka he itze tachtouat ne pitä sinne menemän ia sen rakennoxen catzoman*
L1: *ne pitä sinne menemän sen rakennoxen cadzoman*
K1: *nijdhen pitä sinne menemän, nijtä rakennoxia cahdhamahan*
KrL: *the sculu tiith koma oc the bygning scoda*
- 23) (Rakentamisen kaari 50)
M: *Kuningan nimitys miehet pitä tietämän cukin länisäns, ne iotka eij teghee, quin sanottu on*
L1: *Kuningan nimitys miehet pitä sen tietämänn kukin länisäns, Ne iotca ei tege quin sanottu on*
K1: *Cuningan Nimindämiesten, cukin alhosansa pitä tietämän ne jotca eij tee, cuin sanottu on*
KrL: *Konungs lænsman scal wita huar j læne sino them som ey göra som sakt ær*
- 24) (Kuninkaan kaari 8)
M: *ia sen saman pitä heidhen mös itze kuningalle toiuottaman*
L1: *Sen saman pitä heidhen lupaman ja idze pitämän*
K1: *Sitä sama myöskin pitä heidhän ihdhe lupaman pitä*
KrL: *och thet sama sculu the sielffua sik jetta ath halda.*
- 25) (Varkauden kaari 13)
M: *Ja sen pitä sanoman ioca etzikon anopi, mitä hän on mistanut, Ia mingäkaldai, nijn pitä sen iolda etzitän, sanoman mitä sisällä on*
L1: *nin pitä sen ioca edzikon ano sanoman mitkä häneltä pois on, eli*

mikä se oli, Nin pitää mäs sen toisen sanoman mitkä hänellä sisällä on
 K1: *Nijn pitää hänen sanoman, joca ehdhitcota ano, mitä ja mingä caldaista hän mistanut ombi: Sen pitää myös jolda ehdhitcota anotan, nijdhen edhesä sanoman, mitä siellä sisällä ombi.*

KrL: *tha scal han sigia, som ranzsakan bedis, hwat han hauer mist eller huilkit; tha scal hin segia hwat jnne ær fore them*

26) (Käräjän kaari 27)

M: *nijn pitää syyn sanoian käräien menemen, ia sanoman kihlacunnan päämiehellen*

L1: *nin pitää päille candaian käräiän menemän ia sanoman kihlakunnan domarilla*

K1: *nijn pitää Syynsanojan Käräjähän menemän, Kihlacunnan wanhimmalle sanomahan*

KrL: *tha scall malsegende til tings fara oc heredzhöffdingia til sigia*

27) (Rakentamisen kaari 34)

M: *nijn pitää hänen colmannes käreiäs kihlacunnan pämiehen duomion sen päille ottaman rakendaxens*

L1: *nin pitää hänen colmannes käräiäs kihlakunnan domarilta duomion ättaman rakendaxens*

K1: *Nijn pitää hänen colmannesa Käräjäsä Kihlacunnan wanhimmalda, ottaman duomion rakentaxensa*

KrL: *tha scal han a tridia tinge heretzhöfdinga doom til taka ath byggia*

On mahdollista, että *tulla*-verbillisten rakenteiden alhaisempi lukumäärä estää johtopäätösten tekemistä sen erityyppisten subjektien sijamerkintäsuh-teista. Samalla on huomautettava, että vähäiset nominatiiviesiintymät näyttä-vät suosivan monikollisia demonstratiivipronomineja ja substantiiveja sekä Kollaniuksen maanlain-suomennoksen *pitää*-verbin kohdalla että Martin ja Ljungon suomennosten *tulla*-verbin kohdalla. Genetiivitapauksia on kuiten-kin paljon enemmän, ja yllämainittu tendenssi esiintyy selvästi ainoastaan Martin ja Ljungon suomennosten *pitää*-verbin subjektin kohdalla. Kaupun-ginlain-suomennosten kohdalla Kollaniuksen suomennoksen subjektimerkin-tä vaikuttaa olevan samanlaista kuin maanlain-suomennoksen, kun taas Ljungon kaupunginlain-suomennoksen silmäänpestävä tunnusmerkki on nominatiivi-muotojen yleistyminen kautta paradigman. Maanlain suomentamisessa Ljungolla oli käytössä Martin aiempi suomennos, kaupunginlain suomenta-misessa tällaista esimerkkiä ei ollut, ja voidaan ajatella, että kaupunginlain-suomennos edustaisi paremmin Ljungon ”todellista” kielenkäyttöä. Toisaalta, *pitää*-verbin nominatiivimuotoisuus ei käy ilmi Ljungon murteellisesta taus-tasta. Ljungon syntymäpaikka, Liminka, ei sijaitse lähelläkään nykymurtei-den nominatiivimuotoisuuden ydinalueita. Vaikka Kalajoki, jossa Ljungo työ-skenteli kappalaisena, ei ole kovin kaukana Vetelin–Evijärven alueelta, jossa nominatiivimuotoisuus on yleistä (Laitinen 1992, 42, 50), alkoi tämän alueen asuttaminen vasta 1600-luvulla (Wallén 1932, 57) ja voidaan olettaa, että ruotsin

ja suomen väliset kontaktit sysäsivät siirtymää nominatiivimuotoisuuteen vasta myöhemmin. Ljungon kaupunginlainsuomennoksen nominatiivimuotoisuuden yleistyminen *pitää*-verbin subjektin kohdalla voi siis hyvin johtaa suoraan alkutekstistä. Nesessiivinen *tulla*-verbi, jonka yhteydessä genetiivi on paljon yleisempi, on marginaalinen kaupunginlainsuomennoksessa eikä voinut toimia ”vastapainona”.

Taulukko 11. Kaupunginlainsuomennosten subjektin sijamerkinän ja subjektin leksikaalisen luonteen suhde.

L2	<i>pitää</i>		<i>tulla</i>		K2	<i>pitää</i>		<i>tulla</i>	
	Gen.	Nom.	Gen.	Nom.		Gen.	Nom.	Gen.	Nom.
<i>ne/nämä</i> (+ N)	1	8	0	0		24	7	4	0
mon. subst.	2	21	0	0		27	5	7	0
<i>he</i>	25	6	1	0		9	0	0	0
<i>se</i>	10	4	0	0		20	6	3	1
yks. subst.	26	24	2	0		46	14	37	0
<i>hän</i>	46	10	7	0		51	0	17	0

Esimerkit:

- 28) (Kuninkaan kaari 5)
 L2: *Nijn pitä ne wallitzeman, ioita enämbi yhtä pitäüät ia parambi toimi on, ia foudi cansa pitä*
 K2: *Nijn pitä nijdhen wallihdheman, joitta useambi yhtäpitä, ia joilla parat tieto ombi, joidhenga myös cansa Linnanisändä pitä*
 MEL: *tha skulu the radha flere saman halda ok betre skael haffua ok foghaten medh halder*
- 29) (Korkeiden syiden kaari 7)
 L2: *nin pitä Kuningan lautamiehet hänen warieleman eli sortaman*
 K2: *Nijn pitä Kuningan Neuwonandaitten hänen, taicka wapahtaman, eli solwaiseman*
 MEL: *tha skal konungx naempd han waeria eller faella*
- 30) (Kaupan kaari 32)
 L2: *Ninquin Woj, Waski, rauta, humala, talhi, hyljet, Nahka raha, ia caickinainen calu sen heiden pitä ästaman täysin skippundain ia täysin tickurin*
 K2: *cuin on woi, waski, Rauta, humalat, Cuu hyljet, Nahka calu ja muu, pitä heidhän puolin Skippunnoin ja puolin kixtelyxin ostaman*
 MEL: *som smör, kopar, iærn, humbla, talgh, siel, skin warning ok andra handa godz, thet skulu the köpa halffwm skippundum ok helum dikrom*
- 31) (Rakentamisen kaari 9)
 L2: *Nin pitä sen ioca alempana asw caiken aluxen rakendaman, ia se ioca päälle rakenda, rakendaman katon ia mitä sijhen taruithan*
 K2: *Nijn pitä sen joca ala rakenda, aluxemen rakendaman, sekä caicken sen cuin siehen tule*

- MEL: *tha skal then vndi bygger byggia vndi gaersl ok alt thet ther tilhöre, ok then offwan aer thak ok alt thet ther tilhörir*
- 32) (Perimisen kaari 13)
 L2: *Nyt pitä äitin hakolapsens elättämen siihen asti että se on 3 aias-taigan wanha*
 K2: *äitin tule äpärelastansa siehen saacka ruockia, cuin se tule colmen wuotisexi*
 MEL: *Modher skal födha frillobarn sit ther til thet aer thriggia ara gamalt*
- 33) (Naimisen kaari 3)
 L2: *Nin hänen sen pitä tietämän 6 miehen todistoxella*
 K2: *Nijn pitä hänen sen cuudhen miehen todhistoxella tietämän*
 MEL: *tha skal hon thet medh siex manna witnom wita*

Kiinnostavaa kyllä Ljungon kaupunginlainsuomennoksessa jopa *he* ja *hän* esiintyvät joskus nominatiivissa. Esimerkiksi:

- 34) (Maiden kaari 4): *että hän saman tontinn ia maan mymän pitä*
 35) (Raatihuoneen kaari 13): *nijn pitä he hänelle oikeuden saattaman sijnä cannet asiassa ia eij sen cansa enämmin wijvyttämän quin toisen eli colmanden rastupa päiuän*
 36) (Raatihuoneen kaari 33): *Kuhunga Caupungin vkolainen mies tulla taita, nijn pitä he asehensa pois paneman ia tykönäns pitämän*

Muiden leksikaalisten kategorioiden – esim. lukusanojen ja relatiivipronominien – sijamerkinnästä ei voida sanoa mitään varmaa, koska niiden lukumäärä on liian alhainen. Yleisvaikutelmaksi jää, että Martilla ja Ljungolla *pitää*-verbin subjektin nominatiivimuotoisuus on tavallista, jos kyseessä ovat monikolliset substantiivit ja pronominit, kun taas genetiivimuotoisuus on tavallista, jos kyseessä ovat yksikölliset substantiivit ja pronominit. Ainoa monikollinen pronomini, joka suosii vahvasti genetiivimuotoisuutta, on 3. pers. mon. persoonapronomini *he* (1. pers. mon. persoonapronomini *me* esiintyy kerran Martin ja Ljungon maanlainsuomennoksissa, genetiivimuotoisena).

Suomen sijajärjestelmässä monikon genetiivi on morfologisesti suhteellisen läpinäkymätön (Karlsson 1974, 63–64), mikä voisi olla osasyynä siihen, että suomentajat olisivat käyttäneet mieluummin nominatiivimuotoja monikollisten subjektien tapauksessa. Toisaalta tämä jakauma muistuttaa vahvasti akkusatiivimuotoisten objektien sijasuffiksien jakaumaa. Suomen akkusatiivimerkintä vaihtelee Ø:n (rakenteissa joissa ei koodata nominatiivimuotoista subjektia, esim. imperatiivi- ja passiivilauseissa) ja *n:n* (yksiköllisten substantiivien kohdalla – akkusatiivi on näin ollen homofoninen nominatiivin ja genetiivin kanssa) välillä yksikössä ja on monikossa aina *-t* tai *-Ø* monikollisten demonstratiivipronominien kanssa (joten monikollinen akkusatiivi on aina homofoninen nominatiivin kanssa). Kvanttorit ja lukusanat, joiden tarkoite

on monikollinen (siis lukuun ottamatta *yksi*) esiintyvät objektina ilman erityistä sijamerkintää (-Ø). Karkeasti³ suhteet voidaan esittää näin:

Taulukko 12. Nykysuomen akkusatiivi ja Martin ja Ljungon *pitää*-verbin subjekti.

	<i>pitää</i> -verbin subjekti suomen murteissa	nykysuomen akkusatiivi	Martin ja Ljungon <i>pitää</i> -verbin subjekti
<i>yksikölliset substantiivit ja demonstratiivipronominit</i>	-n (trans. verbit), -Ø (intrans. verbit)	-n t.-Ø	-n t. -Ø
<i>monikolliset substantiivit ja demonstratiivipronominit</i>	-n (trans. verbit), -t (intrans. verbit)	-t	-t, harvoin -n
<i>kvanttorit, lukusanat</i>	-n (trans. verbit), -Ø (intrans. verbit)	-Ø	-Ø t. -n
<i>persoonapronominit</i>	-n	-t (-n vanhassa kirjasuomessa ja länsimurteissa)	-n

Olisi mahdollista esittää, että Martti ja Ljungo ovat reanalysoineet⁴ *pitää*-verbin subjektin ja sen vaihtelevan nominatiivisijaisen ja genetiivisijaisen merkinnän objektiksi ja että he ovat jakaneet uudelleen sijapäätteitä tämän reanalyysin mukaan. Toisaalta heti tulee vastaan kaksi ongelmaa. Ensiksi, vaikka suuri osa *pitää*-verbien subjekteista näyttää seuraavan akkusatiivimerkinnän sääntöjä, ne eivät kaikki seuraa niitä. Yksikölliset substantiivit esiintyvät L1:ssa genetiivimuotoisena frekvensillä 83:23 (suhde 3,52, korkeampi kuin L1:n yleinen genetiivin ja nominatiivin frekvenssin suhde 2,18), mutta täten 23 yksiköllistä substantiivista esiintyy kuitenkin ilman ”akkusatiivianalyysin” mukaan odotuksenmukaista *n*-päätettä. Edelleen materiaalissa esiintyy pieni joukko monikollisia substantiiveja ja pronomineja, joilla on odotuksenvastainen genetiivinpääte. Toisaalta 3. pers.monikon persoonapronominin (*he*) genetiivimuotoisuus voidaan akkusatiivianalyysin pohjalta selittää: vanhassa kirjasuomessa *-n* oli persoonapronominien tavallisin akkusatiivinpääte (Rapola 1969, 74; Inaba 2000b, 48), ja alun perin itäsuomalaiset *-t*-akkusatiivimuodot kokivat läpimurtonsa vasta 1800-luvulla, vaikka ne esiintyvätkin jon-

³ Suomen murteiden kohdalla mainitut suhteet ovat todellisuudessa hienovaraisempia: sijapäätteiden jakauma vaihtelee sekä transitiivisuuden, että myös subjektin agenttiivisuuden mukaan. Tämän lisäksi eri murteissa tilanne on erilainen: murteissa, jossa *pitää* esiintyy ainoastaan nominatiivisubjektin kanssa, myös persoonapronominit ovat subjekteina nominatiivimuotoisina.

⁴ Termillä *reanalyysi* tarkoitetaan kielenkäyttäjän, en kiellentutkijan suorittamaa lauserakenteen analyysia. Reanalyysin (syvärakenteellinen muutos ilman pintarakenteellisia seurauksia) ja ekstension (aiemman reanalyysin sysäämä pintarakenteen muutos) käsitteistä ja kielikontaktin suhteesta niihin ks. Harris ja Campbell 1995, 122, 150.

kin verran vanhan kirjasuomen vanhimmissa muistomerkeissä. Näin ollen Ljungon 3. pers. mon. pronominin akkusatiivimuoto on homofoninen genetiivimuodon kanssa: *heidän*⁵. Kuitenkin *he*-pronominin genetiivimuotoisuus voidaan selittää myös persoonapronominien yleisellä tendenssillä genetiivimuotoisuuteen (nesessiivilauseiden subjekteina): pronominin tarkoitteena on prototyypinen agentti.

Toinen ongelma on, että analyysi ei näytä pätevän lainkaan *tulla*-verbin sijamerkintään. *Tulla*-verbin alhaisemmasta frekvenssistä huolimatta on ilmeistä, että genetiivimuotoiset subjektit ovat yleisimpiä jopa monikollisten substantiivien ja demonstratiivipronominien kohdalla. Samalla Kollaniuksella akkusatiivianalyysi ei näytä pätevän: jopa mon. demonstratiivipronominin *ne* ja monikollisten substantiivien tapauksessa genetiivimuotoiset subjektit ovat yleisimpiä, vaikka itse nominatiivimuotoiset subjektit näyttävätkin esiintyvän etenkin monikollisten substantiivien ja demonstratiivipronomien kohdalla (ks. esimerkit 22, 23, 28, 29 edellä).

Kiinnostavaa kyllä akkusatiivianalyysille löytyy ehkä jotain tukea vanhimista vanhan kirjasuomen muistomerkeistä. Vaikka, kuten mainittu, persoonapronominien akkusatiivinpäätte on tavallisesti *-n* kautta vanhan kirjasuomen aikakauden, persoonapronominien *t*-päätteisiä, alun perin itäsuomalaisia akkusatiivimuotoja löytyy jossain määrin Agricolan ja hänen aikaistensa teksteistä (Hakulinen 1979, 99). Kuten Inaba (2000b, 79–80) on huomauttanut, tällaiset yksiselitteiset akkusatiivimuodot esiintyvät, joskin harvoin, *pitää*-verbin subjekteina eräissä 1500-luvun teksteissä, etenkin Westhin tekstissä ja Uppsalan evankeliumikirjan katkelmassa (Ups), molemmat peräisin 1540-luvulta. Nämä akkusatiivisubjektit näyttävät esiintyvän vain silloin, kun subjekti on ei-agentiivinen (Inaba 2000b, 80). Kyseessä olevat tekstit ovat kuitenkin lyhyitä, ja voi epäillä, voidaanko niiden *pitää*-verbin subjektin sijamerkintään antaa mitään todistusvoimaa. Pari esimerkkiä Uppsalan evankeliumikirjan katkelmasta:

- 37) (s. 105, Joh. 19:35): *Ja se ioca thämän nächij hän ombi sen todistanwt, ia hänen todistuxen on tosi, Ia hän tiethä että hän sano totta, senpälle että teijdhät möss vskoma pithä.*
- 38) (s. 113, 1 P. 2:15): *Sille, niin on lumalan tachtto, että teijdhät hyuäin tödhen cansa pitäpi niinen hwlluin ja taitamattoidhen ihmisten swntukitzeman.*

⁵ Olen löytänyt yhden *he*-pronominin *t*-päätteisen akkusatiivimuodon Martin suomennoksesta, mutten yhtään Ljungon maanlainosuomennoksesta.

5. Aktiiviset ja passiiviset infinitiivirakenteet

Jos oletetaan, että Martti ja Ljungo ovat reanalysoineet *pitää*-verbin subjektin objektiksi tai ainakin soveltaneet akkusatiivimerkinnän säännöt *pitää*-verbin subjektiin, on selitettävä miksi tällainen reanalyysi ei näytä tapahtuneen *tulla*-verbin kohdalla. Osa selitystä löytyy ehkä nesessiiviverbien ja niiden subjektien semantiikasta. Vahvan deonttisen verbin – joka ilmaisee ulkopuolisen tekijän määräämää välttämättömyyttä eikä sisäistä, oman tahdon määräämää välttämättömyyttä – subjekti edustaa kahta roolia samanaikaisesti: infinitiivikomplementin merkitsemän toiminnan suorittajaa, agenttia, ja jonkun toisen tahdonvoiman kohdetta, patienttia (Häkkinen 1994, 347; Laitinen 1992, 108; Elsayed 1997, 108; Hakanen 1993, 178). Toisen tahdonvoiman kohteella on välttämättä myös oma tahto, kykenevyys agenttiisuuteen, mihin perustuu suomen murteiden jakauma transitiiivilauseiden genetiivimuotoisten agenttiivisten subjektien ja intransitiivilauseiden nominatiivimuotoisten subjektien välillä: *n*-päätettä käytetään vain sellaisten tarkoitteiden kohdalla, joihin deonttinen paino soveltuu (Laitinen 1992, 183–184). Kuten Ikola (1949, 174–176) huomauttaa, jopa kieliopillistuvan futuurisen *pitää*-verbin tapauksessa, v. 1642 raamatunsuomennoksessa, *pitää*-verbiä ei koskaan käytetä, jos infinitiivikomplementin merkitsemän toiminnan suorittamisesta päättää subjekti itse, vaan ainoastaan jos subjekti on jonkun toisen tahdon deonttisen painon alla. Täten näyttää siltä, että itse *pitää*-verbin semantiikassa piilee mahdollisuus reanalyysiin ja akkusatiivimerkinnän soveltumiseen. Mutta *tulla* näyttää esiintyvän huomattavan laajemmassa kuin puhtaasti deonttisessa merkityksessä. Tarkastelemissani teksteissä nesessiivinen *tulla* esiintyy myös sellaisissa konteksteissa, joissa sen merkitys olisi lähinnä ”olla oikeutettu johonkin”. Itse *tulla*-verbin semantiikka viittaa tietenkin siihen mahdollisuuteen, ja nesessiivistä *tulla*-verbiä voidaan pitää ehkä vähemmän kieliopillistuneena kuin *pitää*-verbiä. Pari esimerkkiä Martilta:

- 39) (Käräjän Kaari 4) *Ei mahda yxi mies enämbä quin yhden kihlacunnan pämiehen länin pitä, ia hänen tule saadha colmannexet, caikes-ta kihlacunnan sacko penningeistä sijtä kihlacunnasta, ia kihlacun-da Rädhapi ia wallitze itze ne caxi osa, quin iäuätt*
- 40) (Valarauhan Kaari 14) *Tappa mies toisen, löö eli hacka sinisen eli werisen, käreiäs iwri eli kirkos, olkain silloin rickonut walasakon, mutoin ios se tule tapaturmast, Sillä että sijnä caickein tule rauha saadha*

Se, että *tulla*-rakenteissa esiintyy sellaisia subjekteja, jotka ovat pikemminkin jonkin toiminnan hyötyjiä kuin deonttisen pakon kohteita, näyttää liittyvän läheisesti *tulla*-verbin käyttöön muinaisruotsin *a*-verbin käännösvasti-

neena. Muinaisruotsin *a-*, nykyruotsin *äga*-verbillä on merkitys ”omistaa” modaalimerkityksen ohella (OSGGL). Kuten Inaba (2000a, 122–123) esittää, on joukko tapauksia joissa Martti kääntää muinaisruotsin *äga* ”omistaa, olla oikeutettu jhkin” -verbin rakenteella, jossa on *tulla* ja allatiivilla tai datiivigenetiivillä (*-n*) merkitty hyötyjä. *Tulla*-verbin käyttö modaaliverbinä pohjautuu suomen murteisiin ja lähisukukieliin, mutta minusta on mahdollista, että nesessiivisen *hänen tulee tehdä*-rakenteen synnyn taustalla saattaa olla myös datiivigenetiivin käyttö hyötyjän merkinä, ehkä erityisesti muinaisruotsin *äga*-rakenteiden käänkösvastineissa. Tämän yhteydessä on kiinnostavaa, että sana *kuningas*, jonka tarkoite ei ole minkään maallisen deonttisen pakon alla, esiintyy nesessiivirakenteissa *tulla*-verbin kanssa paljon useammin kuin *pitää*-verbin kanssa. Ljungolta olen löytänyt 17 *kuningas* tai *kuninkaan* esiintymää *tulla*-verbin määritteenä, mutta vain neljä *pitää*-verbin määritteenä, ja Martilla luvut ovat 19 ja 0. Näin voi hyvin olla, että tendenssi *tulla*-verbin käyttöön puhdasta deonttista kontekstia laajemmassa yhteydessä, jossa genetiivimuotoinen subjekti olisi hyötyjän roolissa ja datiivigenetiivillä merkitty, lienee vaikuttanut siihen, että *tulla* jäi mahdollisen akkusatiivireanalyysin ulkopuolelle.

Toinen ja ehkä tärkeämpi tekijä on minusta passiivisten infinitiivikomplementtien käyttö *pitää*-verbin yhteydessä. Nykysuomen yleiskielessä passiivinen infinitiivi ei esiinny, mutta 1800-luvulle asti rakenne oli tavallinen kirjoitetussa kielessä (Häkkinen 1994, 309) eikä se näytä olevan täysin tuntematon nykymurteissakaan (Hakulinen 1979, 254; Laitinen 1992, 148–149). Nykysuomen yleiskielessä passiiviverbeillä on vain yksi määrite, nimittäin objekti: substantiivien tapauksessa objektilla ei ole erityistä sijamerkintää, mutta persoonapronominit esiintyvät akkusatiivinpäätteellä (*-t*) varustettuina. Vanhassa kirjasuomessa passiiviverbin objekti reanalysoitiin subjektiksi, ja sen mukana akkusatiivimerkintä hävisi myös persoonapronominien kohdalla (Häkkinen 1994, 325–326). Kolmen maanlainsuomennoksen antama kuva passiiviverbin määritteen objektisuudesta tai subjektisuudesta vaikuttaa kuitenkin hyvin epäselvältä. Näin seuraavassa lauseessa Martilla on passiiviverbin yksiselitteinen objekti kieltolauseessa ja partitiivisijassa:

- 41) (Rakentamisen kaari 44) *ioldei händä laillisesti sidhota*

Mutta melkein identtisessä kontekstissa määrite saattaa esiintyä ilman sijamerkintääkin, mikä viittaisi objektin reanalyysiin subjektiksi:

- 42) (Rakentamisen kaari 34) *ios hän mös siihen ei sidhota*

Vaihtelevasta subjekti/objektianalyysistä huolimatta nesessiivirakenteen passiivisen infinitiivikomplementin objekti on ilman muuta sen patientti, joka on sen merkitemmän toiminnan kohteena eikä suorittajana. Yllä mainitut *pitää*- ja *tulla*-verbien semanttiset erot näyttäisivät implikoivan, että *pitää*, jonka

subjekti kantaa kaksoisroolin (aktiivisen, transittiivisen) infinitiivikomplementin merkitsemän toiminnan agenttina ja deonttisen pakon patienttina, esiintyisi passiivisen infinitiivikomplementin kanssa useammin kuin *tulla*, jonka subjektin kohdistama deonttinen pakko vaikuttaa olevan heikompi ja jonka subjekti saattaa esiintyä hyötyjänäkin. Näin näyttääkin olevan laita, kuten taulukosta 1 ilmenee. Martilla *pitää*-verbin infinitiivikomplementeista passiiviset rakenteet muodostavat noin kolmasosan, mutta *tulla*-verbin infinitiivikomplementeista vain viidesosan, ja luvut ovat samanlaisia Ljungon ja Kollaniuksen kohdalla.

Jos katselemme *pitää*-verbin passiivisen infinitiivikomplementin objektin sijamerkintää, näyttää siltä, että Ljungon ja Martin kohdalla nominatiivimuotoisuus on marginaalisempi kuin aktiivisten infinitiivikomplementtien kohdalla, mutta Kollaniuksen kohdalla nominatiivimuotoisuus on taas paljon yleisempi. Ljungon kaupunginlainsuomennoksessa nominatiivimuotoisuus on kuitenkin yleisempi kuin maanlainsuomennoksessa:

Taulukko 13. *Pitää*-verbin passiivisen infinitiivikomplementin määritteen sija⁶.

	Nom.	Gen.	Akk.	Part.	0	?
M	5	1	101	11	8	9
L1	19	0	96	10	10	14
K1	71	0	47	8	10	10
L2	33	0	45	3	7	13
K2	54	1	37	9	7	17

Esimerkit:

43) (Naimisen kaari 22)

M: *ios silloin näky että hän oli raskas, nijn pitä hänelle siihen wielä nelii cwcautta lisättämen*

L1: *nijn pitä hänelle siihen nelii cwta lisettämän*

K1: *nin pitä hänelle siehen wielä, neljän cucaudhen päewät lisättämän*

KrL: *tha scula aen haenne fyre maanada leggias*

44) (Perimisen kaari 10)

M: *nijn pitä hänen caiuettaman yles maasta, ia hänen cohtuns yläleikattaman*

L1: *Nin pitä sen waimon maasta yles caiwettaman ia hänen cohtuns yles leikattaman*

K1: *nijn pitä se maasta ylös caewettaman, ja hänen cohtuns awoi leicattaman*

KrL: *tha scal hon wp w jordh takas, och liif henna wpskäras*

⁶ Akkusatiivina yks. -n, mon. -t, lukusanojen (>1) kohdalla -∅; nominatiivina yks. -∅.

- 45) (Maiden kaari 27)
 M: **Tämän kaupan** pitä käreiäs laillisesti tehtämän
 L1: **Tämän kaupan** pitä laillisesti käräiäs tehtämän
 K1: **Tämä cauppa** pitä käräjäsä laillisesti tehtämän
 K_{rL}: **Thetta köp** scal a tinge laghlica göras
- 46) (Rakentamisen kaari 29)
 M: *nijn pitä **catzelmuxen** lähimäisestä kihlacunnast nimitettämän, wan ei nijstä quin rijteleuät keskenens*
 L1: *nin pitä **cadzelmuxen** lähimmäisestä kihlakunnasta siihen nimitettämän, ia eij rijta miehistä*
 K1: *Nijn pitä **cahdhelmuxen** lähemmäisistä Kihlacunnista, nimitettämän, ja eij nijstä, cuin keskenänsä ritelewät*
 K_{rL}: *tha scal **syn** aff næsta herade til nempna, oc ey aff them som widerdelas*
- 47) (Naimisen kaari 15)
 L2: *edess panna että **se tauara** pitä nijn hyuänä ia nin palion lapsille iällens käsijn saatettaman, eli lasten perillisille, quin se tauara oli silloinn quin hän sen tykönsä ätti*
 K2: *että **se calu** pitä nijn hywänä ia nijn suurna Lapsille jällensä, elickä Lasten Perillisille annettaman, cuin se oli cosca hän sen työnsä otti*
- 48) (Kaupan kaari 7)
 L2: *Jollei hän tahdho, nin pitä **pantin** aruattaman*
 K2: *Joldeij hän tahdho, nijn pitä **panti** arwattaman*
- 49) (Valarauhan kaari 24)
 L2: *nin **hänen** pitä rastuphan vietämän*
 K2: *Nijn pitä **hän** Neuwohuonesehen wietämän*
- 50) (Tahallisen tapon kaari 6)
 L2: *nin hänen pitä rastupan satettaman ia domitta nin quin muin tappaian*
 K2: *Nijn pitä **sen** Neuwohuonesehen tuotettaman, sekä duomitta annettaman*

Tämä on hyvin kiinnostavaa senkin valossa, että nominatiivisuus näyttää olevan marginaalisempi Kollaniuksen kohdalla aktiivisten infinitiivikomplementtien tapauksessa. Martilla esiintyy vain yksi yksiselitteinen genetiivimuotoinen passiivisen infinitiivikomplementin patientti (nimittäin monikon genetiivi, jossa sekä nominatiivin- ja akkusatiivinpäätte olisi *-t*). Kaikki muut mahdolliset genetiivimuotoiset tapaukset ovat yksikön substantiiveja ja persoonapronomineja, jotka, kuten on huomautettu, on merkitty objekteinakin *n*-päätteellä vanhassa kirjasuomessa. Täten kaikki muut tapaukset voi analysoida objekteiksi, jotka on merkitty akkusatiivilla (*-n* yksikkö, *-t* monikko) tai nominatiivilla. Tämä sopii hyvin yhteen genetiivinpäätteen roolin manipulointavuuden (ks. yllä) kanssa. Passiivisen infinitiivikomplementin määrite ei tietenkään ole toiminnan suorittamisessa mukana, ei omasta tahdosta eikä deonttisen painon alaisena. Martin ainoa genetiivitapaus on seuraava:

- 51) (Rakentamisen kaari 9): *Wara Seippäin pitä pandaman askelen wluos aidhast, nijn ettei Sika eli lamma tartu wälille.*

Kollaniuksen kaupunginlainsuomennoksesta löytyy vielä seuraava tapaus:

- 52) (Kuninkaan kaari 15): *Caickein jotca caupungin yhteytehen otettahan, pitä erinomaisesti Caupungin kirjahan kirjoitettaman*

Kieltolauseissa partitiivimuotoisuus on tavallista passiivisten infinitiivikomplementtien kohdalla. Aktiivisten infinitiivikomplementtien subjekti on partitiivissa Martilla kaksi kertaa, molemmissa tapauksissa kyseessä on kielteinen eksistentiaalilause.

Täten vaikuttaa siltä, että passiivisten infinitiivikomplementtien objekti, *pitää*-verbin kieliopillinen subjekti, on Martilla objektina. Vaikka on olemassa vaihtelua marginaalisemman nominatiivimuotoisuuden ja yleisemmän *n*-päänteisyyden välillä, monikollisten tarkoitteiden genetiivimuotoisuus, joka esiintyy marginaalisesti aktiivisten infinitiivikomplementtien kanssa, esiintyy vain kerran. Ljungon maanlainsuomennoksessa kuva on samanlainen kuin Martilla. Yksikölliset substantiivit merkitään passiivisen infinitiivikomplementin patienttina -Ø tai -n:lla, persoonapronominit -n:lla, monikolliset substantiivit ja demonstratiivipronominit monikon nominatiivi/akkusatiivin päätteellä. En ole Ljungon suomennoksista löytänyt monikon genetiivitapauksia. Kollaniuksella kuten mainittu passiivisen infinitiivikomplementin patientti on yleensä nominatiivissa. Myös Ljungon kaupunginlainsuomennoksessa nominatiivimuotoisuus on aika yleinen. Kiinnostavaa kyllä Kollaniuksella persoonapronominien sijamerkinä näyttää vaihtelevan genetiivin-akkusatiivin (-n) ja nominatiivin välillä melkein identtisissä konteksteissa. Esimerkit maanlainsuomennoksesta:

- 53) (Perimisen kaari 11) *Nijn pitä hän, ninuin edhespäin tapoisa eroitetan rangaistaman, ja eij wirwen nenähän pandaman*
 54) (Tahallisen tapon kaari 35) *Sijten pitä hän Käräjähän wietämän, ja siellä häneldä hengi pois duomittaman, eijkä paastottaman elickä maxo hänen edhestänsä wedhettämän*
 55) (Varkauden kaari 1): *Nijn pitä hänen Käräjähän wietämän, sekä duomittaman, että ylemmä caickia muita warcaita hirttettämän*
 56) (Varkauden kaari 11): *Nijn pitä hänen aitahan eli puuhun sidhottaman, ja selkä nahkansa mistaman*

Tällaista vaihtelua ei esiinny lainkaan aktiivisten infinitiivikomplementtien tapauksessa: Kollanius käyttää jatkuvasti *n*-päätettä. Voi mainita mahdollisuuden, että yllä mainittu vaihtelu sekä passiivisten infinitiivikomplement-

tien yleinen nominatiivimuotoisuus johtuvat passiiviverbin objektin reanalysoimisesta subjektiksi, mikä oli yleistä kautta vanhan kirjasuomen aikakauden (Häkkinen 1994, 325–327). Suomen passiivin kohdalla subjektin ja objektin eronteko on muutenkin ongelmallinen: näin Karlsson (1981, 108–109) ja Shore (1986, 29–30) käyttävät termiä ”jekti” sen perusteella, että sijamerkintä on aivan samanlainen eksistentiaalilauseiden subjektien ja passiivilauseiden objektien kohdalla. Tällaiselle termille löytyisi myös tukea Martin ja Ljungon maanlainsuomennoksista, joissa *pitää*-verbin aktiivisen infinitiivikomplementin agentti ja passiivisen infinitiivikomplementin patientti näyttävät sijamerkinnältään langenneen yhteen.

Ehkä indikaatio *pitää*-verbin passiivisen infinitiivikomplementin patientin subjektisuudesta on Kollaniuksen satunnainen nominatiivin tai genetiivin käyttö kieltolauseissa, joissa objektianalyysi vaatisi partitiivisijaa. Myös Ljungon maanlainsuomennoksesta satunnainen tapaus löytyi. Esimerkit maanlainsuomennoksesta:

- 57) (Kaupan kaari 6) K1: *Eij pihä myöskän se Maancaupaxi cuhdhuttaman, cuin Maanmiehet Ohria Rukihita wahettawat*
 58) (Valarauhan kaari 32) L1: *Ei pihä mäs yhtehitzen maan reueltämän ehkä se luethan irtainexi caluxi*
 59) (Varkauden kaari 34) K1: *Sillä ettei yxikään löyndö pihä sijtä Kihlacunnasta, cusa se löytyy on, ennen ulwos wietämän*

Toisaalta satunnaista objektimerkinnän horjuvuutta esiintyy kautta vanhan kirjasuomen historian (Häkkinen 1994, 361). Ehkä passiivisten infinitiivikomplementtien määritteiden nominatiivimuotoisuuden suuri frekvenssi Kollaniuksen suomennoksissa voidaan liittää suomen murteiden genetiivin ja nominatiivin jakaumaan: nominatiivivahan käytetään silloin, kun *pitää*-verbin subjekti ei ole agentti. Kuten mainittiin, aktiivilauseissa *pitää*-verbin subjekti esiintyy suhteellisen harvoin objektien kanssa Kollanuksen teksteissä. Ehkä sama periaate hallitsee myös *pitää*-verbin passiivisen infinitiivikomplementin objektin sijamerkintää.

Martin ja Ljungon tapauksessa *pitää*-verbin passiivisen infinitiivikomplementin patientti voidaan päinvastoin analysoida sen objektiksi. Tässä tapauksessa erittäin kiinnostavia ovat tietyt rinnasteiset lauseet, jossa infinitiivikomplementti on aktiivinen yhdessä, passiivinen toisessa lausekkeessa. Tällaisia lauseita esiintyvät kaikessa kolmessa maanlainsuomennoksessa. Neljän lauseen kohdalla (60, 61, 62, 65) muinaisruotsalaisessa lähtötekstissä on -s:llä merkitty passiivinen infinitiivi yhdessä, aktiivinen infinitiivi toisessa lausekkeessa; kahdessa muussa tapauksessa lähtötekstissä on passiivinen infinitiivi yhdessä ja konjunktiviverbi toisessa lausekkeessa. Esimerkki 64 vaikuttaa kaksiselitteiseltä: *oleman* voisi ehkä olla *duomittaman*-infinitiivin 3. inf. illa-

tiivin määrite, toisaalta myös *pitää*-verbin 3. inf. instruktiivin määrite. Strukturalistisesta näkökulmasta verbin määritteen ellipsiä rinnasteisissa lauseissa kuten alla voi pitää merkinä niiden syntaktisten roolien identtisydestä.

- 60) (Kuninkaan kaari 4)
 M: *Eli kuningan **pitä** krunattaman, eli Eirikin retke aia*
 L1: *eli Kuningan **pitä** crunattaman, Erickin retkiä aiaman*
 K1: *Taicka Kuningaxi **pitä** Crunattaman, elickä Kuningaxi tulemistansa näywyttämäsä läpi maan ajaman*
 KrL: *eller konunger scall kronas eller erics gathu sina ridha*
- 61) (Rakentamisen kaari 12)
 M: *ios **ne** **pitä** sijtä pois otettaman, taicka sijnä oleman*
 L1: *ios **ne** **pitä** sijtä pois ätettaman eli sijnä pysymän*
 K1: *joco **ne** **pitä** kijnni pidettämän elickä pois otettaman*
 KrL: *hwat the sculu helder qwar gaa eller bort takas*
- 62) (Korkeiden syiden kaari 14)
 M: *nijn **pitä** hänen raudhoin lyötämän ia pijspalda ripin ottaman, ia pitämän hengens*
 L1: *nin hänen **pitä** rautohin lyötämän ia pispalta ripin ättaman ia ei hengens mistamann*
 K1: *Nijn **pitä** hän rautoihin lyötämän, sekä Pispalda ripin ottaman, ja hengensä pitämän*
 KrL: *tha scal han iernslas oc aff biscope script taka, oc liiff behalda*
- 63) (Tahallisen tapon kaari 29)
 M: *nijn **pitä** hänen miehen tappohon sidhottaman käreiäs, ninquin mwngin tappaian, ia maxaman* Syynsanoian 40. marka
 L1: *nin **pitä** hänen tappon sidottaman, nin quin mungin tappaian, ia maxaman* Jutum isännälle 40 marca
 K1: *nijn **pitä** se Käräjäsä, cuin muutkin Miehen tappajat, Miehen tappajaxi tehtämän: Sekä maxacaan, Syynsanojalle, neljäkymmen-dä marca*
 KrL: *tha scal hona til draaps binda a tinge som annan drapara, oc böte malsegendenom XL mark*
- 64) (Varkauden kaari 2)
 M: *Nijn **pitä** hänen duomittaman hirsi puhun, ia oleman* maxamat tekonsa tähden
 L1: *Nin hänen **pitä** domittaman äxan eli hirsipuhunn, ia oleman* ke-luotoinna töidhens edestä
 K1: ***pitä** se nuorahan ja hirsipuhun duomittaman, ja oleman* maxamatoinna työnsä tähden
 KrL: *tha scal han dömas til green oc galga, oc ligge ogilder fore sina gerning*
- 65) (Varkauden kaari 11)
 M: *nijn **pitä** hänen sidhättaman aitaan eli Stuckijn, ia mistaman* Selkänahkans
 L1: *nin hänen **pitä** sidottaman aithan eli hirthen ia nahkans* mistaman
 K1: *Nijn **pitä** hänen aitahan eli puuhun sidhottaman, ja selkä nahkansa mistaman*
 KrL: *tha scal han bindas widh gaard eller stok oc hwdh mista*

Vaikka Martilla ja Ljungolla esiintyy samatarkoitteisen subjektin ellipsi aktiivisten ja passiivisten infinitiivikomplementtien kohdalla kaikissa ylläolevissa tapauksissa, Kollaniuksella tällainen esiintyy ainoastaan esimerkeissä 62, 64 ja 65. Esimerkissä 60 Kollaniuksen lause on subjektiton, esimerkissä 61 Kollaniuksella on passiivinen infinitiivikomplementti molemmissa tapauksissa ja esimerkissä 63 imperatiivimuoto toisessa lausekkeessa. Vaikkakin neljässä tapauksessa kuudesta ruotsin lähtötekstissä esiintyy hyvin samanlainen rakenne, jossa on passiivinen infinitiivi toisessa ja aktiivinen toisessa lausekkeessa, en ole varma, minkä verran ruotsinkielinen lähtöteksti on tässä vaikuttanut: vaikka vanhan kirjasuomen passiivinen infinitiivi esiintyy hyvin usein muinaisruotsin *s*-infinitiivin käännösvastineena, se esiintyy monien muidenkin rakenteiden käännösvastineena (esim. sellaisten, joissa subjektina on *man*, sellaisten, joissa pääverbinä on *haua*, jne.). Toisaalta lähtöteksti on kieltämättä stimuloinut aktiivisten infinitiivikomplementtien subjektin ja passiivisten infinitiivikomplementtien objektin identifikaatiota Martin ja Ljungon käännöksissä.

Näin voidaan tehdä yhteenveto Ljungon ja Martin *pitää*-verbin kieliopillisen subjektin sijamerkinnästä seuraavalla tavalla:

Taulukko 14. Martin ja Ljungon sijamerkinnän jakauma passiivisten ja aktiivisten infinitiivikomplementtien kohdalla.

<i>pitää</i>	Aktiivinen infinitiivikompl.	Passiivinen infinitiivikompl.
yksikölliset subst., dem. pron.	- <i>n</i> (marginaalisesti - \emptyset)	- <i>n</i> (marginaalisesti - \emptyset)
monikölliset subst., dem. pron.	- <i>t</i> (marginaalisesti - <i>n</i>)	- <i>t</i>
persoonapronominit	- <i>n</i>	- <i>n</i>

Kollanius taas näyttää noudattavan seuraavaa jakaumaa:

Taulukko 15. Kollaniuksen sijamerkinnän jakauma passiivisten ja aktiivisten infinitiivikomplementtien kohdalla.

<i>pitää</i>	Aktiivinen infinitiivikompl.	Passiivinen infinitiivikompl.
yksikölliset subst., dem. pron.	- <i>n</i> (marginaalisesti - \emptyset)	- \emptyset , harvemmin - <i>n</i>
monikölliset subst., dem. pron.	- <i>n</i> , harvemmin - <i>t</i>	- <i>t</i>
persoonapronominit	- <i>n</i>	- <i>n</i> , - \emptyset

Näyttää siltä, että Martin ja Ljungon *pitää*-verbin kieliopillisen subjektin sijamerkinnän jakauma on suurin piirtein sama aktiivisen infinitiivikomplementin ja passiivisen infinitiivikomplementin kohdalla lukuun ottamatta sitä seikkaa, että monikon genetiivi ei näytä esiintyvän passiivisten infinitiivikomplementtien kohdalla. Kollaniuksella taas on selvä ero aktiivisten ja passiivis-

ten infinitiivikomplementtien agentin/patientin sijamerkinnessä: *-n* on tavallinen, jos infinitiivikomplementti on aktiivinen, yks. \emptyset ja mon. *-t* taas jos infinitiivikomplementti on passiivinen. Siinä piilee ehkä mahdollinen selitys Martin ja Ljungon akkusatiivimukaiseen sijamerkintään ja myös siihen seikkaan, että Kollaniuksen suomennokset poikkeavat siinä suhteessa Martin ja Ljungon suomennoksista. Ehdottaisin, että tärkeä tekijä *pitää*-verbin vaihtelevan subjektimerkinän reanalyysissa objektiksi Martin ja Ljungon kohdalla on ollut nimenomaan *pitää*-verbin passiivinen infinitiivikomplementti, jonka objekti, jonka vastineella aktiivilauseissa oli jo patienttimaisia piirteitä, oli yksiselitteisesti objekti ja sai sen mukaisen sijamerkinän. Passiivisen ja aktiivisen infinitiivikomplementin patientin/agentin sijamerkintä oli kuitenkin osittain sama, erityisesti yksiköllisten substantiivien kohdalla (*-n*). Mutta passiivisen ja aktiivisen infinitiivikomplementtien määrittäminen yhteenlankeaminen perustuu ehkä myös ruotsinkielisiin lähtörakenteisiin tai niiden mahdollistamaan samatarkoitteisten määritteiden ellipsiin. Tämän johdosta Martti sovitti akkusatiivimerkinän *pitää*-verbin subjektiiin, ja Ljungo seurasi häntä siinä. Tätä reanalyysia voidaan siis pitää passiivisen infinitiivin määritteen sijamerkinän aiheuttamana analogisena muutoksena.

Kollaniuksen kohdalla tätä reanalyysia ei tapahtunut, ja Kollaniuksella näyttää olevan selvä jakauma transitiivisuuden perusteella – nominatiivimuotoiset subjektit esiintyvät objektien kanssa paljon harvemmin kuin genetiivimuotoiset subjektit – ja agenttiivisuuden perusteella. Viimemainittu on mielestäni johtanut *n*-sijan harvinaisuuteen passiivisten infinitiivikomplementtien kohdalla, jopa alkavasti persoonapronominien tapauksessakin. Täten passiivisten infinitiivikomplementtien patientin sijamerkintää ei ollut olemassa reanalyysin mahdollistavana tekijänä toisin kuin Ljungon ja Martin tauksessa.

6. Päätelmät

Lainsuomennosten nesessiivirakenteiden subjektimerkintää säätelevät seuraavat tekijät:

- 1) Sanajärjestys Martin maanlainsuomennoksessa. Martti suosii genetiivimerkintää apuverbin jälkeisessä asemassa.
- 2) Verbin transitiivisuus ja suoran objektin olemassaolo on merkittävä erityisesti Kollaniuksen suomennoksissa, vähemmässä määrin Ljungon kaupunginlainsuomennoksessa ja Martin maanlainsuomennoksessa. Ljungon maanlainsuomennoksessa tätä tekijää ei voida havaita.
- 3) Nesessiivinen *tulla* suosii vahvasti genetiivimuotoisuutta. Mielestäni tämä voi johtua verbin käytöstä oikeuden, pikemmin kuin velvollisuus-

den merkityksessä ja mahdollisesti *tulla*-verbin ja muinaisruotsin apuverbin *a/aegher* välisestä identifikaatiosta.

- 4) Ljungon kaupunginlainosuomennoksessa nominatiivimuotoisuus on hieman genetiivimuotoisuutta yleisempää ja sitä esiintyy jopa persoonapronominien kohdalla. Myös passiivisten infinitiivimuotojen objekti on usein merkitty nominatiivilla.
- 5) Muinaisruotsalaisten lähtötekstien stimuloima aktiivisten infinitiivikomplementtien subjektien ja passiivisten infinitiivikomplementtien objektien välinen identifikaatio on johtanut niiden sijamerkinnän sulautumiseen Martin ja Ljungon maanlainosuomennoksissa: monikolliset substantiivit ja demonstratiivipronominit on yleensä merkitty nominatiivilla (-*t*), yksikölliset substantiivit ja demonstratiivipronominit on yleensä merkitty genetiivillä (-*n*). Persoonapronominit taas on merkitty genetiivillä (-*n*) maanlainosuomennoksissa. Tämä jakauma muistuttaa suuresti akkusatiivinpäätteiden jakaumaa, vaikka esim. persoonapronominien genetiivimuotoisuus voisi johtua myös siitä, että persoonapronomini on prototyypinen agentti.

On kuitenkin huomautettava, että Martin ja Ljungon maanlainosuomennoksissa subjektimerkinnän ja passiivisen objektimerkinnän yhteensulautuminen nesessiivirakenteiden kohdalla on johtanut siihen, että sijamerkintä kokonaisuudessaan lähestyy nominatiivimuotoisuutta: nominatiivimuodot ovat ylivaltaisia eräissä leksikaalisissa kategorioissa. Ljungon kaupunginlainosuomennoksessa nominatiivimuotoisuus on aika yleistä, vaikka suffiksien distribuutio muistuttaa maanlainosuomennoksen distribuutiota. Kaupunginlainosuomennoksen teksti on kuitenkin paljon lyhyempi kuin maanlainosuomennos, joten on vaikeaa tehdä kovin paljon johtopäätöksiä sen perusteella. Esitän kuitenkin, että muinaisruotsin *scal* ja suomen *pitää*-verbien välinen identifikaatio olisi aiheuttanut kääntäjille jatkuvan paineen *pitää*-verbin subjektin nominatiivimuotoisuuteen. Tämän tendenssin pohjalla Martti ja Ljungo olisivat sitten päätyneet sellaiseen sijapäätteiden jakaumaan, joka on suomen kielen kannalta konsistentti. Ruotsinvoittoinen nominatiivimuotoisuus yleistettiin siis tietyissä alakategorioissa, esim. monikossa, jossa nominatiivinpäätte on homofoninen akkusatiivinpäätteen -*t* kanssa, muttei toisissa alakategorioissa, esim. yksikössä, jossa genetiivinpäätte -*n* on homofoninen akkusatiivinpäätteen kanssa. Tässä tapauksessa siis ruotsinvoittoinen kielenmuutos etenee pienimmän vastustuksen tiellä sillä tavalla, että siirtymä nominatiivimuotoisuuteen tapahtuu ensin siellä, missä kielensisäiset siirtymät ja reinterpretaatiot ovat mahdollisia. Tällöin esitetty akkusatiivianalyysi olisi väliaskel *pitää*-verbin subjektin genetiivimuotoisuudesta yleiseen nominatiivimuotoisuuteen.

LÄHTEET

Aineistolähteet

- K1 = Rapola, Martti (ed.) 1926: *Legisterium regni Sveciae Christophorianum ab Abraham Kollanio*. Helsinki. Sähköinen aineisto. Koostaja: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. 11.10.2001. Saatavissa: <http://www.kotus.fi/aineistot>.
- K2 = Rapola, Martti (ed.) 1926: *Legisterium Civitatum Magnaeaeum Cum Appendicibus ab Abraham Kollanio*. Helsinki. Sähköinen aineisto. Koostaja: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. 11.10.2001. Saatavissa: <http://www.kotus.fi/aineistot>.
- KrL = Schlyter, D. C. J. (ed.) 1869: *Samling af Sweriges Gamla Lagar 12. Konung Christoffers Landslag*. Stockholm. Scanned by Dietmar Gohlisch and Bo Wendt. Institutionen för Nordiska Språk, University of Lund: http://www.nordlund.lu.se/Fornsvenska/Fsv%20Folder/01_Bitar/B.L1.A-KrL.html
- L1 = Ulkuniemi, M. (ed.) 1975: *Ljungo Tuomaanpojan lainsuomennokset*. Maanlain ja kaupunginlain teksti. Helsinki. Sähköinen aineisto. Koostaja: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. 11.10.2001. Saatavissa: <http://www.kotus.fi/aineistot>.
- L2 = Ulkuniemi, M. (ed.) 1975.
- M = Setälä, E. N., Nyholm, M. (ed.): 1905. *Legisterium Sveciae Christophorianum 1 Codex Holmiensis B 96*. Helsinki. Sähköinen aineisto. Koostaja: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. 11.10.2001. Saatavissa: <http://www.kotus.fi/aineistot>.
- MEL = Schlyter, D. C. J. (ed.) 1865: *Samling af Sweriges Gamla Lagar 11. Konung Magnus Erikssons stadslag*. Stockholm.
- UL = Schlyter, D. C. J. (ed.) 1834: *Samling af Sweriges Gamla Lagar 3. Uplandslagen*. Stockholm. Inskriften av Lars-Olof Delsing. Institutionen för Nordiska Språk, University of Lund: http://www.nordlund.lu.se/Fornsvenska/Fsv%20Folder/navigationsgrejer/aldre_ram.html
- Ups = Upsalan Evangeliumkirjan Katkelma. Sähköinen aineisto. Koostaja: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. 30.03.2000. Saatavissa: <http://www.kotus.fi/aineistot>.

Muut lähteet

- ELSAIED, KIRSI 1997: Infinitiivin subjekti manipuloinnin kohteena. *Sananjalka* 39, 99–117.
- HAKANEN, AIMO 1993: Nesessiivisyyden ilmaisemista nykysuomessa. *Systeemi ja poikkeama. Juhlakirja Alho Alhoniemen 60-vuotispäiväksi 14.5.1993*, 177–193. Turku.
- HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARIJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki.
- HAKULINEN, LAURI 1979: *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. Neljäs, lisätty ja ajanmukaistettu painos. Keuruu.
- HARRIS, ALICE C. – CAMPBELL, LYLE 1995: *Historical syntax in cross-linguistic perspective*. Cambridge.
- HÄKKINEN, KAISA 1993: Verbiketjut 1500-luvun kirjasuomessa. *Systeemi ja poikkeama. Juhlakirja Alho Alhoniemen 60-vuotispäiväksi 14.5.1993*, 207–227. Turku.
- 1994: *Agricolasta Nykykieleen. Suomen kirjakielen historia*. Porvoo.
- IKOLA, OSMO 1949: *Tempusten ja Modusten käyttö ensimmäisessä suomalaisessa raamatussa verrattuna vanhempaan ja nykyiseen kieleen I*. Turku.
- 1959: Eräistä suomen syntaktisista siirtymistä. *Sananjalka* 1, 39–60.
- 1971: Lauseenvastikkeista ja upotetuista lauseista. *Sananjalka* 13, 17–51.
- IKOLA, OSMO – PALOMÄKI, ULLA – KOITTO, ANNA-KAISA 1989: *Suomen murteiden lauseoppia ja tekstikielioppia*. Helsinki.
- INABA, NOBUFUMI 2000a: Vanhan kirjasuomen datiivinen genetiivi I. ANNELI PAJUNEN (toim.): *Näkökulmia kieliopologiaan*. Suomi 186, 109–152. Helsinki.

- 2000b: Genetiivin ja partitiivin datiivinen käyttö vanhassa kirjasuomessa: sijanmerkinnän ja sijajärjestelmän suhteesta. *Sananjalka* 42, 47–86.
- ITKONEN, TERHO 1967: Yksipersoonaisten ilmausten pulmia. *Virittäjä*, 293–311.
- 1974: Ergatiivisuutta suomessa. *Virittäjä*, 379–398.
- 1979: Subject and object marking in Finnish: An inverted ergative system and an "ideal" ergative sub-system. FRANS PLANK (toim.): *Ergativity*, 79–101. New York.
- KANGASSALO, RAJJA – NEMVALTS, PEEP – WANDE, ERLING 2003: Ruotsin itämerensuomalaisten kielten syntaksi. PIRKKO MUIKKU-WERNER – HANNU REMES (toim.): *Viro ja suomi: kohdekielet kontrastissa. Lähivertailuja* 13, 156–166.
- KARLSSON, FRED 1974: Centrala problem i finskans böjningsmorfologi, morf fonematik och fonologi. *Suomi* 117:2. Helsinki.
- LAITINEN, LEA 1992: *Välttämättömyys ja persoona. Suomen murteiden nesessiivisten rakenteiden semantiikkaa ja kielioppia*. Helsinki.
- MATTSSON, GÖSTA 1933: *Konjunktiven i fornsvenskan*. Lund.
- OSSGL = SCHLYTER, D. C. J. 1877: *Ordbok til Samlingen af Sweriges Gamla Lagar*. Lund.
- PENTTILÄ, AARNI 1963: *Suomen kielioppi*. Helsinki.
- RAPOLA, MARTTI 1969: *Vanha Kirjasuomi*. Helsinki.
- SAUKKONEN, PAULI 1965: *Itämerensuomalaisten kielten tulosijainfinitivirakenteiden historiaa I*. Helsinki.
- STÄHLE, CARL-IVAR 1958: *Syntaktiska och stilistiska studier i fornnordiskt lagspråk*. Lund.
- WALLÉN, HOLGER 1932: *Språkgränsen och minoriteterna i Finlands svensksbygder omkr. 1600–1865*. Åbo.
- WENDT, BO 1997: *Landlagsspråk och stadslagspråk. Stilhistoriska undersökningar i Kristoffers landslag*. Lund.

MERLIJN DE SMIT: *On subject case-marking of necessitive constructions in older Finnish legal translations*

A number of Finnish modal verbs implying obligation or necessity, the most frequent of which are *pitää*, *täytyä* and *tarvita*, generally take a genitive-marked subject, which does not show agreement with the modal verb. In Standard Finnish, nominative subjects nevertheless occur in existential clauses, whereas in Finnish dialects, nominative subjects occur slightly more widely, in intransitive clauses as well. In some dialects of Finnish, the subject may appear always with nominative case-marking, with or without verbal agreement. As the dialects in question border on Swedish-speaking areas, Swedish contact influence has been regarded as the main stimulus for the shift to nominative case-marking.

Under scrutiny in this paper is the case-marking of the subject of two necessitive verbs, *pitää* and *tulla*, in five 17th century legal translations. The texts in question are the three translations of the Old Swedish Country Law, Martti's translation dating probably from the 1580s (M), Ljungo's translation of 1601 (L1) and Abraham Kollanius' translation of 1648 (K1); and two translations of the Old Swedish City Law, Ljungo's translation of 1609 (L2) and Abraham Kollanius' translation of 1648 (L2), which includes a translation of the Church chapter of the medieval Uppland law as well.

In all three texts, *pitää* is the most frequent necessitive verb, occurring about three times as often as *tulla* in Kollanius' translations, and about twice as often in the other texts. Generally, *pitää* occurs as a translation equivalent of Old Swedish *scall/sculu* (Modern Swedish *ska*), and *tulla* as a translation equivalent of Old Swedish *a/aegher* (Modern Swedish *ega*). Variation between nominative- and genitive-marked subjects occurs in case of *pitää*, with nominative-marked subjects being in the majority in L2, and a large minority in the other texts. Nominative-marked subjects are very infrequent with *tulla*, however.

A variety of factors can be found determining alternation between nominative- and genitive-marked subjects of *pitää*. In L2, nominative-marked subjects are slightly more frequent than genitive-marked subjects on the whole, and this may be due to direct interference from the Swedish source text – in translating the City Law, Ljungo did not have Martti's prior text at his disposal, moreover, *tulla* is extremely rare in L2, and did not, with its normally genitive-marked subjects,

form the counterweight it might have in L1. In Kollanius' translations and to a lesser extent in M and L2, genitive-marked subjects are much more frequent if a direct object is present, whereas nominative-marked subjects are more frequent if there is no direct object. This may well reflect the transitivity/intransitivity factor present in Finnish dialects. However, this factor appears to be absent in L1. Finally, in M, there seems to be a correlation between subject case-marking and word order, with nominative-marked subjects being more frequent in subject-initial clauses.

However, in L1 and M, and to a lesser extent in L2 as well, nominative-marked subjects are overwhelmingly more frequent in the case of plural nouns and the plural demonstrative pronoun *ne*, whereas singular nouns, and all personal pronouns, appear to prefer genitive case-marking. This distribution is strongly reminiscent of the Finnish accusative case, singular *-n*, homophonous with the genitive, and the plural *-t*, homophonous with the nominative. The personal pronoun ending *-n* is usual in the Old Finnish accusative as well, whereas, fascinatingly, unambiguous accusative personal pronouns ending with *-t* have been reported as subjects of *pitää*, albeit sporadically, in some of the oldest Finnish texts.

Looking closer, it appears this distribution of case-markers may have been a result of a merger between the subject of *pitää* and an active infinitival complement, and the object of *pitää* and a passive infinitival complement. In M, L1 and L2, the two are similar in terms of case-marking, whereas in Kollanius' translations, they are clearly distinct (with a zero nominative/accusative ending being the rule with objects of passive infinitival complements). The differences in terms of subject case-marking between *pitää* and *tulla* can be explained on this basis, as passive infinitival complements are much rarer with *tulla*.

The difference between subject and object becomes hazy in Old Finnish, where reanalysis of the object of passive clauses to a subject is a well-known phenomenon. In the case of *pitää* and a passive infinitival complement, the difference is even more problematic, as the grammatical subject of *pitää* is clearly the patient of the infinitival complement. Kollanius seems to have chosen to mark it as an object clearly distinct in case-marking from a subject, whereas with Martti and Ljungo, the two seem to have met halfway, and the distribution of case-markers, *-n* with singular nouns and pronouns, *-t* with plural pronouns, effectively resembles the accusative case.